

ALOIS ANDRLE, VLADIMÍR SRB

**ROZMÍSTĚNÍ OBYVATELSTVA ČSSR 1961—2000 PODLE STŘEDNÍCH
NADMOŘSKÝCH VÝŠEK OKRESŮ**

Alois Andrle, Vladimír Srb: Population Distribution in the ČSSR 1961—2000 by Mean Altitudes of Districts above Sea Level. Geogr. Čas., 36, 1984, 2; 2 maps, 1 graph, 5 tables.

The subject of the article is an analysis of the distribution of population in Czechoslovakia and in both the parts of the Czechoslovak Federation by mean altitudes of districts above sea level as well as the development of this population distribution between the 1961 and 1980 censuses and in the period from 1981 to 2000. In evaluating the changes 1981—2000 the starting point lies in population projections worked up in relation to natural change (without migration).

ÚVOD

Analýza rozmístění obyvatelstva podle středních nadmořských výšek okresů charakterizuje typ osídlení, závislý na zeměpisných a ekonomických podmínkách osídleného území. Vyjadřuje na jedné straně výsledek minulých procesů územní distribuce obyvatelstva, resp. i pracovních sil, na druhé straně i předpoklady dalších rozmístovacích procesů. Ve studii se konfrontují výsledky uvedených procesů za období 1961—1980 s očekávaným vývojem rozmístění obyvatelstva v letech 1981—2000 [za předpokladu jen přirozené reprodukce, bez migrace]. Účelem tohoto srovnání je ukázat, jak by se jednotlivé okresy vyvíjely, kdyby byly odkázány v reprodukci obyvatelstva pouze na sebe. Zahrnutí charakteristiky nadmořské výšky okresů do srovnání má ukázat vitalitu populace jednotlivých okresů z hlediska jejich sídelních vztahů, a to pro období 1981—2000 bez vlivu vývoje ekonomické základny okresů. Demografické podmínky budoucího očekávaného vývoje byly sice vytvořeny už v minulosti, avšak budoucnost čerpá právě z těchto vytvořených reprodukčních podmínek (zejména pokud jde o věkovou strukturu obyvatelstva, bez působení dalších vlivů). Vychází se přitom z prognostických výpočtů (projekcí obyvatelstva) Terplanu z roku 1982, které se jen nepatrně liší od projekcí ústředních statistických orgánů.

V tabulkách uvádíme vždy nejprve celostátní data, která jsou výsledkem republikových výsledků. Přitom jsme si vědomi, že v analýze je nutno vycházet z republikových výsledků nejen z důvodů praktických, ale i teoretických. Průměrná střední nadmořská výška činí v ČSR 452 m a na Slovensku 458 m; v ČSR se však maximální a minimální výšky liší mnohem méně než je tomu na Slovensku, kde vedle značných rozloh nízko položených oblastí existují velké oblasti ve vyšších, ev. značně vysokých polohách. V nad-

Tab. 1. Okresy podle střední nadmořské výšky okresů, podle rozlohy a podle počtu a hustoty obyvatel v roce 1961, 1980 a 2000

Nadmořská výška okresů, Okres	Rozloha v km ²	Počet obyvatel			Hustota obyvatel na km ²		
		1961	1980	2000	1961	1980	2000
Česká socialistická republika							
<i>200—299 m</i>							
Hl. město Praha	495	1 132 936	1 182 186	1 063 343	2 289	2 388	2 148
Kolín	819	100 046	97 114	92 961	122	119	114
Mělník	712	85 940	98 255	98 778	121	138	139
Mladá Boleslav	1 067	107 543	114 128	115 360	101	107	108
Nymburk	881	102 407	94 483	89 110	116	107	101
Praha-východ	597	94 249	96 018	92 569	158	161	155
Litoměřice	1 032	115 415	119 621	122 965	112	116	119
Hradec Králové	875	137 699	161 076	156 853	157	184	179
Pardubice	889	139 115	163 680	162 873	156	184	183
Brno-město	230	324 173	371 463	351 229	1 409	1 615	1 527
Břeclav	1 190	119 377	125 033	133 459	100	105	112
Hodonín	1 087	149 306	162 267	171 546	137	149	158
Karviná	347	212 086	284 761	298 878	611	821	861
Ostrava-město	215	254 297	322 073	326 593	1 183	1 498	1 519
<i>300—399 m</i>							
Beroun	662	81 550	79 077	75 124	123	119	113
Kladno	692	147 256	154 690	150 114	213	224	217
Kutná Hora	937	85 698	81 970	79 227	91	87	85
Praha-západ	634	83 483	79 592	74 980	132	126	118
Plzeň-město	125	139 178	170 701	165 258	1 113	1 366	1 322
Plzeň-sever	1 325	78 534	74 738	73 264	59	56	55
Česká Lípa	1 149	78 823	89 792	98 867	69	78	86
Děčín	909	131 956	138 093	144 823	145	152	159
Louny	1 118	88 064	88 472	91 059	79	79	81
Ústí nad Labem	404	100 855	115 161	120 586	250	285	298
Jičín	887	87 434	81 894	76 980	99	92	87
Brno-venkov	1 092	155 500	163 190	161 389	142	149	148
Gottwaldov	1 031	165 022	191 335	199 134	160	186	193
Kroměříž	799	106 288	109 200	112 038	133	137	140
Prostějov	769	118 752	116 199	118 205	154	151	151
Uherské Hradiště	992	140 222	147 371	152 113	141	149	153
Vyškov	889	89 178	87 640	87 616	100	99	99
Znojmo	1 636	115 254	115 247	122 037	70	70	75
Nový Jičín	917	132 449	153 529	162 772	144	167	178
Olomouc	1 452	199 429	222 185	226 960	137	153	156
Opava	1 144	156 275	176 133	186 312	137	154	163
Přerov	883	127 683	139 516	142 478	145	158	161
<i>400—499 m</i>							
Benešov	1 444	93 590	90 633	90 242	65	63	62
Příbram	1 628	101 129	108 546	110 739	62	67	68
Rakovník	930	59 459	56 759	55 204	64	61	59
České Budějovice	1 625	143 920	164 516	163 947	89	101	101
Písek	1 162	73 754	75 110	73 610	63	65	63
Tábor	1 303	96 494	102 376	101 023	74	79	78
Domažlice	1 140	59 745	60 043	60 758	52	53	53
Plzeň-jih	1 079	80 004	73 153	69 904	74	68	65
Rokycany	573	50 550	48 132	45 636	88	84	80
Liberec	925	141 129	157 111	158 915	153	170	172

Nadmořská výška okresů, Okres	Rozlo- ha v km ²	Počet obyvatel			Hustota obyvatel na km ²		
		1961	1980	2000	1961	1980	2000
Most	467	112 818	117 297	123 259	242	251	264
Teplice	469	139 679	135 838	137 009	298	290	292
Havlíčkův Brod	1 265	96 911	98 005	98 472	77	77	78
Chrudim	1 030	108 858	107 236	106 002	106	104	103
Náchod	851	113 754	114 031	110 732	134	134	130
Rychnov n. Kn.	998	77 964	80 147	80 014	78	80	80
Svitavy	1 335	105 342	104 586	108 809	79	78	82
Ústí nad Orlicí	1 265	129 912	137 071	141 777	103	108	112
Blansko	942	100 626	109 198	111 566	107	116	118
Třebíč	1 519	108 536	111 776	115 255	71	74	76
<i>500—599 m</i>							
Jindřichův Hradec	1 944	91 494	93 657	97 062	47	48	50
Pelhřimov	1 290	75 805	76 058	75 808	59	59	59
Strakonice	1 031	71 192	71 998	70 469	69	70	68
Cheb	933	76 317	87 350	93 324	82	94	100
Tachov	1 379	42 875	48 836	54 480	31	35	39
Chomutov	935	93 967	118 043	130 939	100	126	140
Jablonec n. Nisou	402	83 718	87 803	88 771	208	218	221
Semily	699	78 072	76 503	73 796	112	109	106
Trutnov	1 146	124 014	124 237	125 695	108	108	110
Jihlava	1 180	99 760	107 478	111 147	85	91	94
Žďár n. Sáz.	1 672	108 871	123 506	133 438	65	74	80
Bruntál	1 745	98 067	108 288	121 417	56	62	70
Frydek-Místek	1 273	183 372	220 758	228 015	144	173	179
Šumperk	1 948	146 777	162 051	172 184	75	83	88
Vsetín	1 143	121 144	143 428	151 666	106	125	133
<i>600—699 m</i>							
Karlovy Vary	1 628	123 370	129 201	134 875	76	79	83
Klatovy	1 940	99 219	92 327	89 427	51	48	46
Sokolov	754	79 192	95 444	108 125	105	127	143
<i>700—799 m</i>							
Český Krumlov	1 615	48 620	55 395	61 693	30	34	38
Prachatice	1 375	48 239	50 119	53 446	35	36	39
Slovenská socialistická republika							
<i>100—199 m</i>							
Dunajská Streda	1 078	87 795	104 096	119 753	81	96	111
Galanta	982	126 972	140 912	155 292	129	143	158
Komárno	1 100	105 151	110 369	117 302	96	100	107
Levice	1 551	121 032	122 240	124 972	78	79	81
Nové Zámky	1 347	144 866	153 199	161 397	108	114	120
Trebišov	1 320	108 258	117 643	135 113	82	89	102
<i>200—299 m</i>							
Hl. m. SSR Bratis.	368	260 962	380 259	405 808	709	1 033	1 103
Bratislava-vidiek	1 240	128 294	144 129	162 916	103	116	131
Nitra	1 443	180 590	205 697	227 959	125	143	158
Trnava	1 390	191 501	227 772	254 640	138	164	183

Nadmořská výška okresů, Okres	Rozlo- ha v km ²	Počet obyvatel			Hustota obyvatel na km ²		
		1961	1980	2000	1961	1980	2000
Veľký Krtíš	874	45 609	45 887	48 171	52	53	55
Košice-mesto	207	96 957	202 368	237 337	468	978	1 147
Michalovce	1 312	98 796	108 404	122 746	75	83	94
Svidník	860	36 328	41 461	49 235	42	48	57
Vranov n. Top.	848	56 603	68 585	86 567	67	81	102
<i>300—399 m</i>							
Senica	1 691	127 832	143 530	160 578	76	85	95
Topoľčany	1 360	129 867	155 908	178 328	95	115	131
Trenčín	1 309	155 289	176 039	191 996	119	134	147
Lučenec	1 312	94 172	95 557	100 613	72	73	77
Rimavská Sobota	1 815	97 350	98 638	106 817	54	54	59
Košice-vidiek	1 571	92 356	99 227	117 108	59	63	75
<i>400—499 m</i>							
Považská Bystrica	1 196	125 876	153 923	179 299	105	129	150
Zvolen	1 697	97 522	117 323	127 412	57	69	75
Bardejov	1 010	57 868	72 494	89 783	57	72	89
Humenné	1 906	87 583	105 700	123 108	46	55	65
<i>500—599 m</i>							
Prievidza	959	100 254	128 621	149 992	105	134	156
Ziar n. Hronom	1 265	89 235	93 271	100 602	71	74	80
Prešov	1 414	141 693	181 502	223 129	100	128	158
Rožňava	1 620	79 435	85 622	92 902	49	53	57
Stará Lubovňa	623	37 375	42 200	53 946	60	68	87
<i>600—699 m</i>							
Čadca	936	105 745	120 375	145 793	113	129	156
Žilina	1 096	139 825	171 217	198 952	128	156	182
Spišská Nová Ves	1 529	118 194	139 365	171 928	77	91	112
<i>700—799 m</i>							
Martin	1 127	79 738	105 228	119 457	71	93	106
<i>800—899 m</i>							
Banská Bystrica	2 077	129 116	161 619	182 089	62	78	88
Dolný Kubín	1 661	84 016	106 980	144 412	51	64	87
Poprad	1 963	101 438	137 681	176 149	52	70	90
<i>900—999 m</i>							
Liptovský Mikuláš	1 968	112 553	126 127	140 013	57	64	71

P o z n á m k a : Rozloha okresů k 1. 1. 1982 podle Statistické ročenky ČSSR 1982; počet obyvatelstva na území 1. 11. 1980; střední nadmořská výška okresů podle studie O. Kudrnovské: Metody určování střední výšky a jeho výsledky pro Československo. Důsledky změn hranic okresů po roce 1964 promítnuty na základě údajů o nadmořských výškách částí obcí ve Statistickém lexikonu obcí ČSSR 1974.

Tab. 2. Obyvatelstvo podle střední nadmořské výšky okresů 1961—2000 a podle republik

124

Nadmořská výška v m	Počet okre- sů	Rozloha okresů v km ²	Průměrná rozloha okresu v km ²	Počet obyvatelstva				
				1961	1970	1980	1990	2000
ČSSR								
100—199	6	7 378	1 230	694 074	717 497	748 459	785 495	813 829
200—299	23	18 978	825	4 170 229	4 466 093	4 816 720	4 844 079	4 871 896
300—399	28	29 504	1 054	3 305 749	3 370 184	3 544 624	3 599 538	3 674 776
400—499	24	27 759	1 157	2 363 023	2 391 729	2 501 004	2 531 321	2 582 475
500—599	20	24 601	1 230	1 943 237	2 032 508	2 181 210	2 261 208	2 348 782
600—699	6	7 883	1 314	665 545	705 498	747 929	801 187	849 100
700—799	3	4 117	1 372	176 597	189 828	210 742	222 989	234 596
800—899	3	5 701	1 900	314 570	352 953	406 280	454 888	502 650
900—999	1	1 968	1 968	112 553	118 697	126 127	133 668	140 013
Celkem	114	127 889	1 122	13 745 577	14 344 987	15 283 095	15 634 373	16 018 117
ČSR								
100—199	—	—	—	—	—	—	—	—
200—299	14	10 436	745	3 074 589	3 227 797	3 392 158	3 324 627	3 276 517
300—399	22	20 446	929	2 608 883	2 642 532	2 775 725	2 784 936	2 819 336
400—499	20	21 950	1 098	1 994 174	1 984 437	2 051 564	2 044 559	2 062 873
500—599	15	18 720	1 248	1 495 245	1 545 021	1 649 994	1 682 794	1 728 211
600—699	3	4 322	1 441	301 781	310 045	316 972	325 594	332 427
700—799	2	2 990	1 495	96 859	97 865	105 514	110 063	115 139
800—899	—	—	—	—	—	—	—	—
900—999	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	76	78 864	1 038	9 571 531	9 807 697	10 291 927	10 272 573	10 334 503
SSR								
100—199	6	7 378	1 230	694 074	717 497	748 459	785 495	813 829
200—299	9	8 542	949	1 095 640	1 238 296	1 424 562	1 519 452	1 595 379
300—399	6	9 058	1 510	696 866	727 652	768 899	814 602	855 440
400—499	4	5 809	1 452	368 849	407 292	449 440	486 762	519 602
500—599	5	5 881	1 176	447 992	487 487	531 216	578 414	620 571
600—699	3	3 561	1 187	363 764	395 453	430 957	475 593	516 673
700—799	1	1 127	1 127	79 738	91 963	105 228	112 926	119 457
800—899	3	5 701	1 900	314 570	352 953	406 280	454 888	502 650
900—999	1	1 968	1 968	112 553	118 697	126 127	133 668	140 013
Celkem	38	49 025	1 290	4 174 046	4 537 290	4 991 168	5 361 800	5 683 614

mořské výšce 300—499 m leží v ČSR 53,8 % území, v SSR je však v této nadmořské výšce 30,3 % území. Mimo to je třeba brát v úvahu, že údaje o střední nadmořské výšce okresů nejsou zcela totožné s nadmořskou výškou všech osídlených míst okresů; v naší demografické statistice nebyly však dosud zpracovány údaje, umožňující zpřesnění informací o osídlení podle nadmořské výšky skutečných bydlišť obyvatelstva.

V roce 1980 největší počet a podíl obyvatelstva jak v České socialistické republice, tak v Slovenské socialistické republice bydlel v okresech se střední nadmořskou výškou 200—299 m; v ČSR to bylo 33,0 % všech obyvatel, v SSR 28,5 % obyvatel. Tento vysoký podíl obyvatelstva, žijícího v uvedené nadmořské výšce, byl především důsledkem toho, že v ČSR v ní leží velkoměsta hl. m. Praha, Brno-město a Ostrava-město, v SSR hl. m. SSR Bratislava a Košice-město. Jejich přítomnost v uvedené skupině okresů měla, má a bude mít významný vliv na vysoké republikové i celostátní podíly obyvatelstva, žijícího v nadmořské výšce 200—299 m (území, situovaná v této výšce, mají rozlohu necelých 19 tis. km² (14,8 % území ČSSR), avšak v nich žije 4,8 mil. obyvatel —31,5 % všech obyvatel ČSSR). Hustota obyvatelstva, žijícího v této výšce, činila proto v roce 1980 254 obyv./km² čili byla dvojnásobná než v průměru ČSSR.

V roce 1869, při prvním novodobém populačním cenzu na našem území, žilo v uvedené nadmořské výšce okresů pouze 17,3 % obyvatelstva Českých zemí a 20,9 % obyvatelstva Slovenska. Těžiště populace Českých zemí bylo tehdy v okresech s nadmořskou výškou 300—399 m (27,0 %). Mezi tyto okresy patří okresy s dlouhodobou průmyslovou tradicí, ale i některé dříve lidnaté okresy zemědělské. Jsou to okresy, které si již od roku 1869 uchovávají, i při změnách absolutního počtu obyvatel, stále stejné zastoupení obyvatelstva Českých zemí kolem 27 %. Na Slovensku bylo populační těžiště trvale v okresech s nadmořskou výškou 200—299 m, avšak s postupně rostoucím podílem.

ZMĚNY V ROZMÍSTĚNÍ OBYVATELSTVA 1961—1980

Populační vývoj v letech 1961—1980 je charakterizován dvěma rozdílnými etapami. Mezi sčítáním lidu 1961 a 1970 přibýlo totiž v ČSSR pouze 4,4 % obyvatel; mezi sčítáními lidu 1970 a 1980 činil přírůstek už 6,5 %. V ČSR byly tyto rozdíly ještě větší; přírůstek 2,5 % se v ČSR zvýšil na 4,9 %, zatímco v SSR se zvětšil z 8,7 % na 10,0 % (tedy dvakrát rychlejší než v ČSR). Bilance zahraničního stěhování představovala v prvním decénium ztrátu 43 434 obyvatel, v druhém decénium 6 346 obyvatel. V úvahu však nejsou vzaty tzv. nedopočty obyvatelstva u obou sčítání. Vnitřním stěhování získala ČSR v desetiletí 1961—1970 migrací 65 235 obyvatel; v desetiletí 1970—1980 se ztráta [pasivní saldo migrace] Slovenska zmenšila na 33 578 obyvatel. Uvedené faktory ovlivňovaly pochopitelně nejen změny počtu obyvatel v úhrnech obou republik, ale také pokud jde o okresy.

Obyvatelstvo ČSR je z hlediska rozmístění podle nadmořských výšek okresů charakterizováno jeho rostoucím podílem s růstem nadmořské výšky. Tato zákonitost se projevila i během let 1961—1980 s tím, že pokračovala již starší koncentrace obyvatelstva do okresů položených ve výšce 200—299 m (při mírném snížení podílu obyvatelstva okresů nad touto hranicí), avšak s výjimkou okresů ve výšce 500—599 m, kde přírůstky obyvatel byly obdobně rychlé jako v nižších okresech ČSR. Značnou část uvedených okresů představují demograficky progresivní pohraniční oblasti, přičemž důležitý je i průmyslový cha-

Tab. 3. Přírůstky počtu obyvatel 1961—2000 podle střední nadmořské výšky okresů, podle desetiletých etap a podle republik

Nadmořská výška v m	Absolutní přírůstky obyvatelstva v období				Přírůstky obyvatelstva v % v období			
	1961—1970	1971—1980	1981—1990	1991—2000	1961—1970	1971—1980	1981—1990	1991—2000
ČSSR								
100—199	23 423	30 962	37 036	28 334	3,4	4,3	4,9	4,0
200—299	295 864	350 627	27 359	27 817	7,1	7,9	0,6	0,6
300—399	64 435	174 440	54 914	75 238	1,9	5,2	1,5	2,1
400—499	28 706	109 275	30 317	51 154	1,2	4,6	1,2	2,0
500—599	89 271	148 702	79 998	87 574	4,6	7,3	3,7	3,9
600—699	39 953	42 431	53 258	47 913	6,0	6,0	7,1	6,0
700—799	13 231	20 914	12 247	11 607	7,5	11,0	6,2	5,2
800—899	38 383	53 327	48 608	47 762	12,2	15,1	12,0	10,5
900—999	6 144	7 430	7 541	6 345	5,5	6,3	6,0	4,7
Celkem	599 410	938 108	351 278	383 744	4,4	6,5	2,3	2,4
ČSR								
100—199	—	—	—	—	—	—	—	—
200—299	153 208	164 361	-67 531	-48 110	5,0	5,1	-2,0	-1,4
300—399	33 649	133 193	9 211	34 400	1,3	5,0	0,3	1,2
400—499	-9 737	67 127	-7 005	18 314	-0,5	3,4	-0,3	0,9
500—599	49 776	104 973	32 800	45 417	3,3	6,8	2,0	2,7
600—699	8 264	6 927	8 622	6 833	2,7	2,2	2,7	2,1
700—799	1 006	7 649	4 549	5 076	1,0	7,8	4,3	4,6
800—899	—	—	—	—	—	—	—	—
900—999	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	236 166	484 230	-19 354	61 930	2,5	4,9	-0,2	0,6
SSR								
100—199	23 423	30 962	37 036	28 334	3,4	4,3	4,9	4,0
200—299	142 656	186 266	94 890	75 927	13,0	15,0	6,7	5,0
300—399	30 786	41 247	45 703	40 838	4,4	5,7	5,9	5,0
400—499	38 443	42 148	37 322	32 840	10,4	10,3	8,3	6,7
500—599	39 495	43 729	47 198	42 157	8,8	9,0	8,9	7,3
600—699	31 689	35 504	44 636	41 080	8,7	9,0	10,4	8,6
700—799	12 225	13 265	7 698	6 531	15,3	14,4	7,3	5,8
800—899	38 383	53 327	48 608	47 762	12,2	15,1	12,0	10,5
900—999	6 144	7 430	7 541	6 345	5,5	6,3	6,0	4,7
Celkem	363 244	453 878	370 632	321 814	8,7	10,0	7,4	6,0

rakter většiny těchto okresů. Nejpomaleji rostl počet obyvatel v okresech s nadmořskou výškou 400—499 m, i když také zde je několik pohraničních okresů; avšak řada okresů v této skupině měla populační bilanci zápornou (např. Benešov, Rakovník, Plzeň-jih, Rokycany, Teplice, Chrudim, Svitavy). Přes nestejně tempo růstu obyvatelstva jednotlivých skupin okresů všude obyvatelstva přibýlo a všude se zvýšila hustota obyvatelstva.

Tab. 4. Přírůstky počtu obyvatel v letech 1961—1980 a 1981—2000 podle střední nadmořské výšky okrŝů a podle republik

Nadmořská výška v m	Absolutní přírůstky v období			Přírůstky v % v období			Struktura přírůstků v období [%]		
	1961—1980	1981—2000	1961—2000	1961—1980	1981—2000	1961—2000	1961—1980	1981—2000	1961—2000
ČSSR									
100—199	54 385	65 370	119 755	7,8	8,7	17,3	3,5	8,9	5,3
200—299	646 491	55 176	701 667	15,5	1,1	16,8	42,0	7,5	30,9
300—399	238 875	130 152	369 027	7,2	3,7	11,2	15,5	17,7	16,2
400—499	137 981	81 471	219 452	5,8	3,3	9,3	9,0	11,1	9,7
500—599	237 973	167 572	405 545	12,2	7,7	20,9	15,5	22,8	17,8
600—699	82 384	101 171	183 555	12,4	13,5	27,6	2,2	13,8	8,1
700—799	34 145	23 854	57 999	19,3	11,3	32,8	5,4	3,2	2,5
800—899	91 710	96 370	188 080	29,2	23,7	59,8	6,0	1,9	8,3
900—999	13 574	13 886	27 460	12,1	11,0	24,4	0,9	13,1	1,2
Celkem	1 537 518	735 022	2 272 540	11,2	4,8	16,5	100,0	100,0	100,0
ČSR									
100—199	—	—	—	—	—	—	—	—	—
200—299	317 569	-115 641	201 928	10,3	-3,4	6,6	44,0	-271,6	26,5
300—399	166 842	43 611	210 453	6,4	1,6	8,1	23,2	102,4	27,6
400—499	57 390	11 309	68 699	2,9	0,6	3,4	8,0	26,6	9,0
500—599	154 749	78 217	232 966	10,3	4,7	15,6	21,5	183,7	30,5
600—699	15 191	15 455	30 646	5,0	4,9	10,2	2,1	36,3	4,0
700—799	8 655	9 625	18 280	9,0	9,1	18,9	1,2	22,6	2,4
800—899	—	—	—	—	—	—	—	—	—
900—999	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	720 396	42 576	762 972	7,5	0,4	8,0	100,0	100,0	100,0
SSR									
100—199	54 385	65 370	119 755	7,8	8,7	17,3	6,7	9,4	7,9
200—299	328 922	170 817	499 739	30,0	12,0	45,6	40,2	24,7	33,1
300—399	72 033	86 541	158 574	10,3	11,2	22,8	8,8	12,5	10,6
400—499	80 591	70 162	150 753	21,9	15,6	40,9	9,9	10,1	10,0
500—599	83 224	89 355	172 579	18,6	16,8	38,5	10,2	12,9	11,4
600—699	67 193	85 716	152 909	18,5	19,9	42,0	8,2	12,4	10,1
700—799	25 490	14 229	39 719	32,0	13,5	49,4	3,1	2,1	2,6
800—899	91 710	96 370	188 080	29,2	23,7	59,8	11,2	13,9	12,5
900—999	13 574	13 886	27 460	12,1	11,0	24,4	1,7	2,0	1,8
Celkem	817 122	692 446	1 509 568	19,6	13,9	36,2	100,0	100,0	100,0

V rozmístění obyvatelstva SSR podle nadmořské výšky okresů nenacházíme podobnou pravidelnost, jako je tomu v ČSR. Prvou kumulaci obyvatelstva zjišťujeme v okresech ve výšce 200—299 m [28,6 % v roce 1980], přičemž okresy v přiléhajícím nižším i vyšším výškovém pásmu mají téměř stejné zastoupení (15,0, resp. 15,4 % v roce 1980; v roce 1961 byly podíly obyvatel bydlících v okresech obou těchto výškových intervalů ještě podobnější — 16,6 %, resp.

Tab. 5. Rozdělení obyvatel a hustota obyvatelstva podle střední nadmořské výšky okresů v letech 1961—2000 podle republik

Nadmořská výška v m	Struktura rozmístění obyvatelstva v procentech					Hustota obyvatelstva na 1 km ²				
	1961	1970	1980	1990	2000	1961	1970	1980	1990	2000
ČSSR										
100—199	5,0	5,0	4,9	5,0	5,1	94	97	101	106	110
200—299	30,3	31,1	31,5	31,0	30,4	220	235	254	255	257
300—399	24,1	23,5	23,2	23,0	22,9	112	114	120	122	125
400—499	17,2	16,7	16,3	14,5	16,1	85	86	90	91	93
500—599	14,1	14,2	14,3	16,2	14,7	70	73	79	81	85
600—699	4,9	4,9	4,9	5,2	5,3	84	89	95	102	108
700—799	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	43	46	51	54	57
800—899	2,3	2,5	2,7	2,9	3,1	55	62	71	80	88
900—999	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	57	60	64	70	71
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	107	112	120	122	125
ČSR										
100—199	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
200—299	32,1	32,9	33,0	32,4	31,7	295	309	325	319	314
300—399	27,3	26,9	27,0	27,1	27,3	128	129	136	136	138
400—499	20,8	20,2	19,9	19,9	20,0	91	90	93	93	94
500—599	15,6	15,8	16,0	16,4	16,7	80	83	88	90	92
600—699	3,2	3,2	3,1	3,1	3,2	70	72	73	75	77
700—799	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	32	33	35	37	38
800—899	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
900—999	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	121	124	131	130	131
SSR										
100—199	16,6	15,8	15,0	14,6	14,3	94	97	101	106	110
200—299	26,2	27,3	28,6	28,3	28,1	128	145	167	178	187
300—399	16,7	16,1	15,4	15,2	15,1	77	80	85	89	94
400—499	8,9	9,0	9,0	9,1	9,1	63	70	77	84	89
500—599	10,7	10,7	10,7	10,8	10,9	76	83	90	98	106
600—699	8,7	8,7	8,6	8,9	9,1	102	111	121	134	145
700—799	1,9	2,0	2,1	2,1	2,1	71	82	93	100	106
800—899	7,6	7,8	8,1	8,5	8,8	55	62	71	80	88
900—999	2,7	2,6	2,5	2,5	2,5	57	60	64	70	71
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	85	93	102	109	116

16,7 %). Patří sem jednak nížinné jihoslovenské okresy, jednak různě rozložené okresy ve výšce 300—399 m. Za druhý vrchol možno v SSR považovat skupinu okresů v nadmořské výšce 500—599 m s dvěma středoslovenskými a třemi východoslovenskými okresy. Jejich podíl obyvatelstva 10,7 % zůstal zachován jak v roce 1970, tak v roce 1980. Tento druhý vrchol je obklopen okresy ve výšce 400—499 m (Považská Bystrica, Zvolen, Bardejov a Humenné), resp. okresy ve výšce 600—699 m (Čadca, Žilina, Spišská Nová Ves). Prvá skupina demograficky posílila v letech 1961—1980 svou pozici, druhá i při

absolutním vzrůstu počtu obyvatelstva svým podílem nepatrně klesla. Pro Slovensko je charakteristické, že ještě v průměrné střední nadmořské výšce 800—899 m leží tři významné okresy, a to Banská Bystrica, Dolný Kubín a Poprad, které všechny měly vysoké relativní přírůstky obyvatelstva (za posledních dvacet let 25,2 %, 27,3 % a 35,7 %). Míra přírůstkivosti za těchto dvacet let nebyla však ani na Slovensku rovnoměrná. Nejvyšší byla v okrese Martin (32,0 %), který leží ve výši 700—799 m; jeho podíl na obyvatelstvu SSR činí však pouze 2,1 %. Přibližně 33 % tempo růstu měly v SSR okresy v nadmořské výšce 300—399 m (10,3 % všech okresů SSR). Přitom to byly relativní přírůstky stejně vysoké jako nejvyšší skupinové přírůstky v ČSR. Nejvyšší hustotu obyvatelstva měly v SSR okresy v nadmořské výšce 200—299 m. Mezi druhým místem byly okresy ve výšce 600—699 m (167 obyv./km²). Rozdíl nezájímá oběma skupinami byl tedy podstatně menší než mezi prvními dvěma skupinami v ČSR. I minimální skupinová hustota obyvatelstva na Slovensku (64 obyv./km²) byla téměř dvakrát tak vysoká jako nejnižší hustota v ČSR (35 obyv./km² v okrese Český Krumlov a Prachatice).

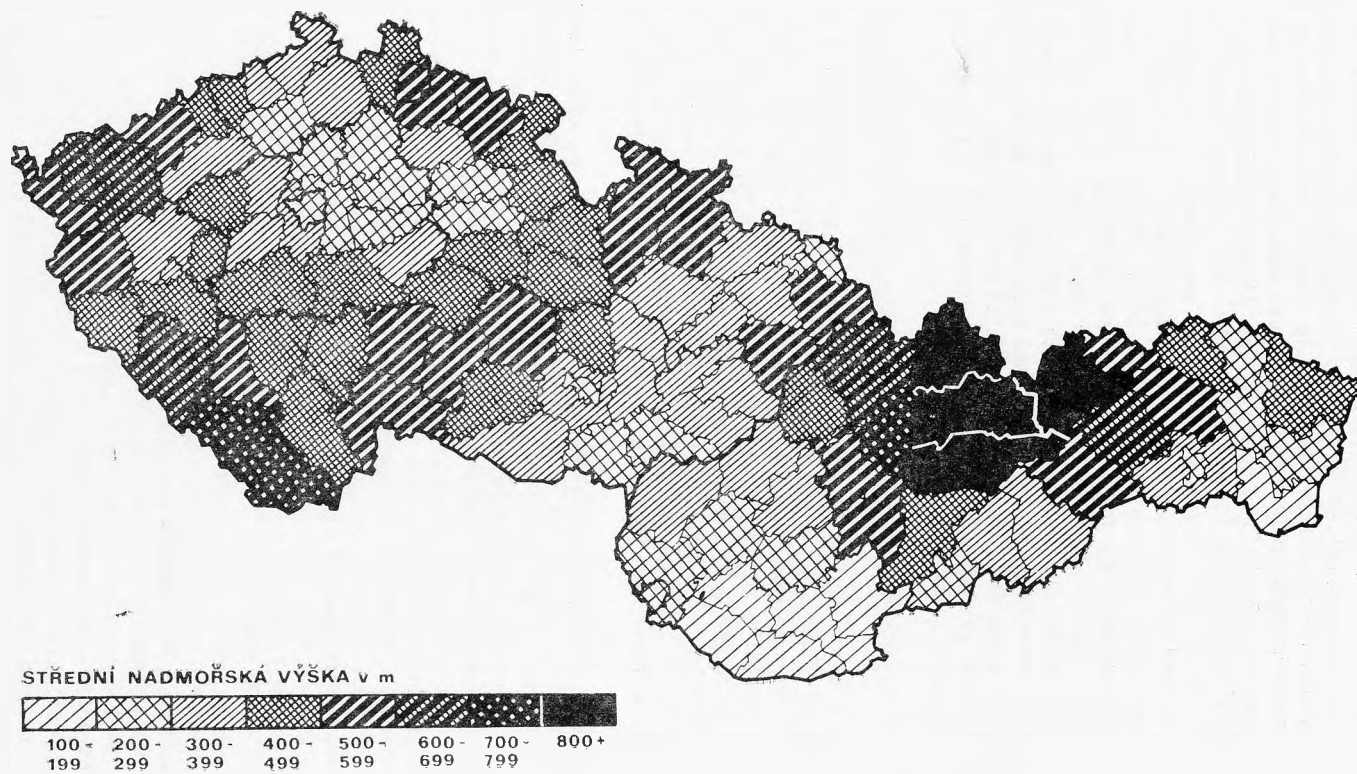
ZMĚNY V ROZMÍSTĚNÍ OBYVATELSTVA V DŮSLEDKU PŘIROZENÉ MĚNY 1981—2000

Projekce obyvatelstva do roku 2000, vypracované Terplanem, a oficiální verze projekcí ústředních statistických orgánů vycházely pouze z přirozené reprodukce obyvatelstva, tedy bez migrace. V období 1981—1990 se předpokládá v ČSSR přírůstek obyvatelstva ve výši pouze 2,3 %, v období 1991—2000 se očekává přírůstek 2,4 %. V ČSR se počítá v období 1981—1990 dokonce s úbytkem obyvatelstva o 0,2 %; teprve v posledním deceniu století by měl přírůstek činit 0,6 %. V SSR se předpokládá v období 1991—2000 s přírůstkem 7,4 % obyvatel; v posledním desetiletí našeho století se předpokládá přírůstek už jen 6,0 %.

V ČSR by dvacetiletý přirozený přírůstek obyvatelstva 1981—2000 měl podle projekce činit pouze 0,4 % (42 576 obyvatel). Protože projekce nepočítá s migrací, budou přírůstky obyvatel záviset jen na vnitřním demografickém potenciálu obyvatelstva okresů. Projekce vycházely z diferencované územní plodnosti, avšak rozdílily se v jednotlivých výškových skupinách okresů většinou vyrovnávají. Přesto lze zjistit zajímavý rys míry přírůstkivosti: míra přirozené přírůstkivosti se v ČSR zvyšuje s nadmořskou výškou okresů. K úbytku obyvatelstva má dojít v okresech ve výšce 200—299 m (kde leží, jak již uvedeno, většina českých velkoměst); ve skupině okresů ve výšce 300—399 m bude sice přírůstkivost mírně vyšší než ve skupině okresů ve výšce 400—499 m, ale pak se už s růstem výšky hodnota přírůstku obyvatel zvyšuje. Nejvyšší přírůstkivost by si podle projekcí měly zachovat okresy Český Krumlov a Prachatice (11,4, resp. 6,6 %, v průměru 9,1 %). Byl by to také jediný případ, kdy míra přírůstkivosti 1981—2000 bude vyšší než v období 1961—1980. Je to dáno prodlouženým působením nynějšího příznivého věkového složení obyvatelstva těchto okresů, založeného v uplynulých letech.

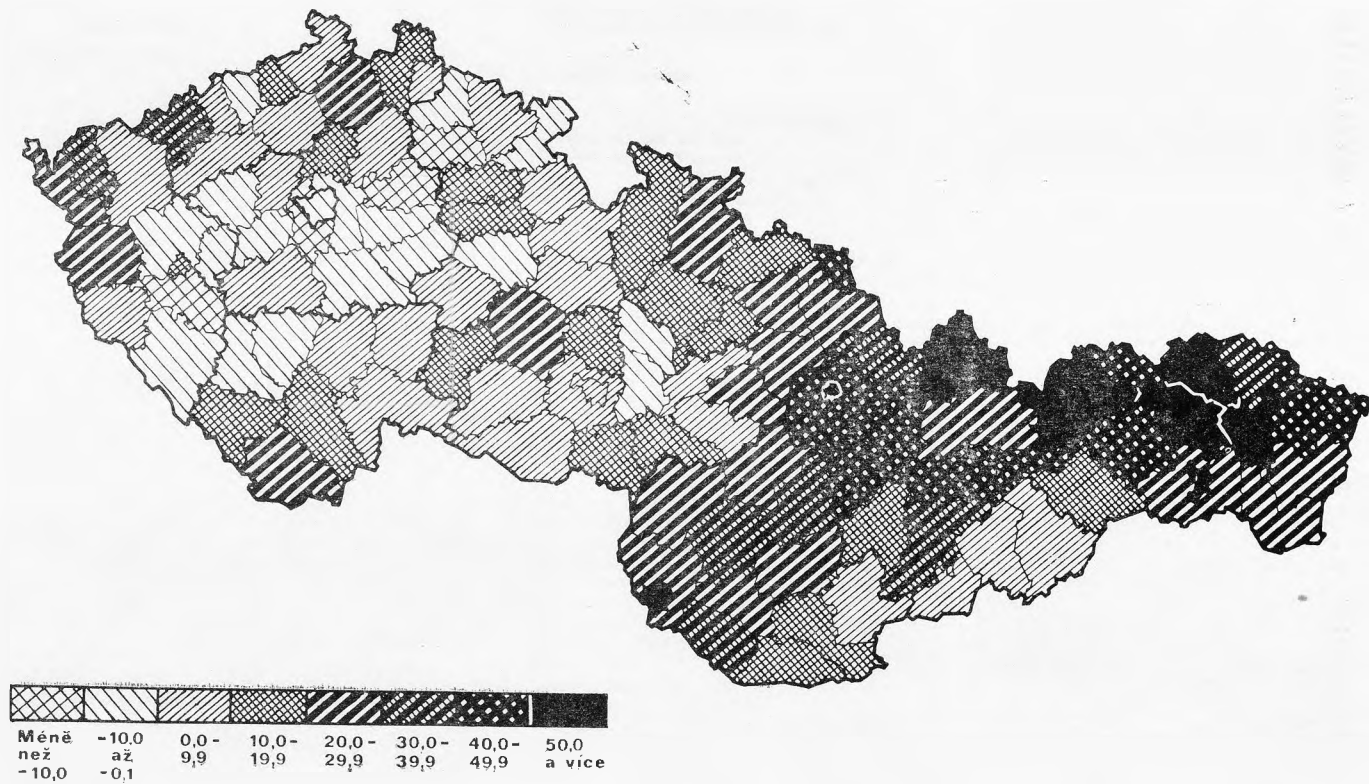
V SSR se během příštích dvaceti let předpokládá zvýšení počtu obyvatel o 692 446 obyvatel čili o 13,9 %. V některých skupinách okresů dojde v tempu přírůstkivosti proti období 1961—1980 k významným změnám. I zde se totiž projeví důsledek nepromítání migrace do pohybu obyvatelstva. Proto např. tempo přírůstku se zvýší v okresech o nadmořské výšce 100—199 m, v okresech ležících ve výšce 300—399 m a ve výšce 600—699 m, ale v ostatních výš-

OKRESY ČSSR PODLE STŘEDNÍ NADMOŘSKÉ VÝŠKY

Mapa 1.

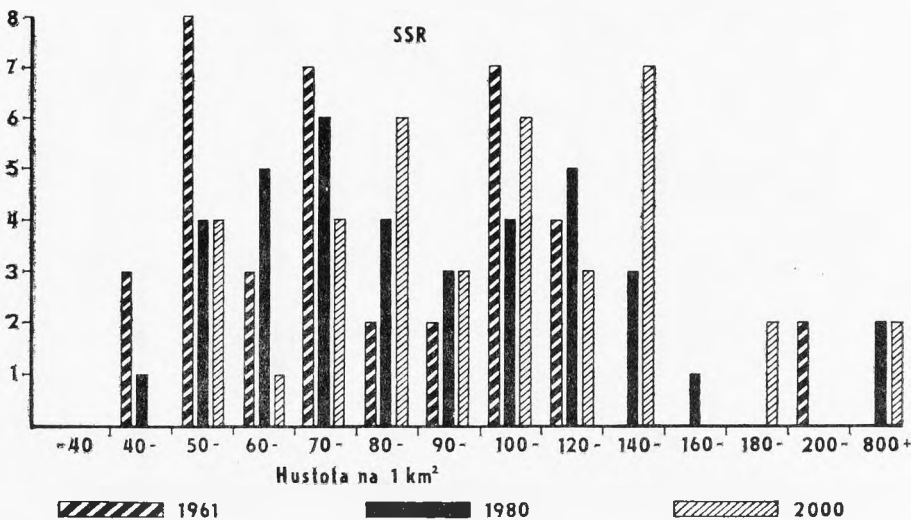
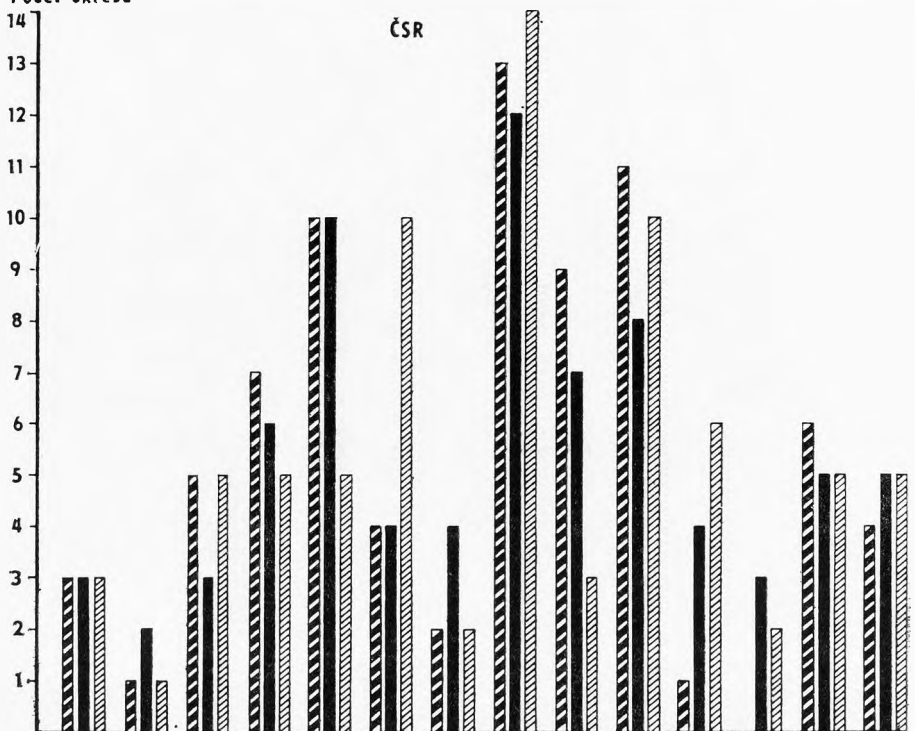
OKRESY ČSSR PODLE PŘÍRŮSTKU (ÚBYTKU) POČTU OBYVATEL 1961-2000 (v % stavu 1961).
 (období 1981-2000 bez migrace)

Mapa 2.

ROZLOŽENÍ OKRESŮ V ČSR A SSR PODLE HUSTOTY OBYVATELSTVA 1961, 1980 A 2000

Počet okresů

Graf 1.

kových skupinách se míra přírůstkivosti snížila, někde podstatně; např. v okresech ve výšce 200—299 m ze 30,0 % na 12,0 % a ve výšce 700—799 m ze 32,0 % na 13,5 %. Obě tyto skupiny okresů měly v letech 1961—1980 přírůstkivost právě největší. Nutno totiž počítat s tím, že i obě slovenská velkoměsta, figurující v první skupině, budou muset růst jen vlastní reprodukcí, bez migrace, a totéž bude platit i pro okres Martin (700—799 m). Změny v přirozené reprodukci povedou v jednotlivých skupinách okresů k různým důsledkům. Pořadí váhy těchto skupin se sice nezmění, avšak samy váhy budou v roce 2000 jiné než v roce 1980. Podíl obyvatelstva všech skupin okresů v nadmořské výšce 100—199 m, 200—299 m a 300—399 m se proti roku 1980 sníží. Od této nadmořské výšky většina skupin okresů zvýší svou relativní demografickou váhu; podíl okresu Martin a okresu Liptovský Mikuláš zůstane při současném vzrůstu počtu obyvatelstva zachován. Celoslovenská hustota obyvatelstva vzroste v roce 2000 na 116 obyv./km², takže bude na úrovni 88,5 % hustoty v ČSR (v roce 1961 byla hladina na úrovni 70,2 %, v roce 1980 na úrovni 77,9 %). I v jednotlivých okresech se ukazatele za slovenské okresy dále přiblíží ukazatelům za české okresy, s výjimkou vlastní přirozené reprodukce, kde půjde i nadále o proces značně dlouhodobý.

ZÁVĚR

Nové projekce obyvatelstva do roku 2000 umožňují čtyřicetileté srovnání populačního vývoje od roku 1961 na úrovni různých ukazatelů. Demografický rozbor populačního vývoje okresů podle jejich střední nadmořské výšky nepatří k obvyklým demografickým analýzám, ačkoli má důležité aspekty. Patří sem nejen ekonomická hlediska, ale také otázky ekologické, aspekty tvorby a podmínek životního prostředí, podklady pro rozhodovací procesy v oblasti investic, problematika dopravní, ale i celá škála ostatních problémů.

Ačkoli zejména poválečný vývoj Československa prošel jak z hlediska ekonomického, tak z hlediska demografického různými etapami, pod vlivem různých temp rozvoje resp. růstu, přece díky celostátním plánům rozvoje nedošlo u nás k neorganickým změnám struktury osídlení, které je jedním z důsledků, ale zároveň i jednou z hlavních podmínek dalšího vývoje společnosti.

Алоис Андриле, Владимир Срб

РАСПРЕДЕЛЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ ЧССР В 1961—2000 ГГ. ПО СРЕДНИМ АБСОЛЮТНЫМ ВЫСОТАМ РАЙОНОВ

Распределение населения Земли в зависимости от высот населенных пунктов над уровнем моря является важной географической характеристикой, содержащей в себе также ряд серьезных практических аспектов (для развития плотности населения и сети населенных пунктов, для экономического и социального развития, с экологической точки зрения и т. п.). Настоящую статью можно считать в качестве определенного введения в эту проблематику в условиях ЧССР. Предметом статьи является анализ распределения населения лишь по средним абсолютным высотам всех 114 районов ЧССР, а именно включительно развития этого распределения населения между переписями 1961 и 1980 гг. и также в период с 1981 по 2000 г. (по проекции населения путем естественной смены). Авторами приводятся

характеристики некоторых расхождений, имеющих место в этом отношении между двумя составными частями чехословацкой федерации (между Чешской и Словацкой Социалистической Республикой), а также связанных особенно с отличительными чертами физико-географического характера и с отличающимся историческим развитием хозяйства и градостроительства. В оцениваемом 40-летнем периоде распределение населения по средним абсолютным высотам районов будет изменяться лишь умеренно.

Карта 1. Районы ЧССР по средним абсолютным высотам.

Карта 2. Районы ЧССР по приросту (убытку) численности населения в 1961—2000 гг.

График 1. Распределение районов ЧСР и ССР по численности населения в 1961 г., 1980 г. и 2000 г.

Табл. 1. Районы по средним абсолютным высотам, по площади, по численности и плотности населения в 1961 г., 1980 г. и 2000 г.

Табл. 2. Население по средним абсолютным высотам районов в 1961—2000 гг. и по республикам.

Табл. 3. Прирост численности населения в 1961—2000 гг. по средним абсолютным высотам районов, по десятилетиям и по республикам.

Табл. 4. Прирост численности населения в 1961—1980 гг. и в 1981—2000 гг. по средним абсолютным высотам районов и по республикам.

Табл. 5. Распределение населения и плотность населения по средним абсолютным высотам районов в 1961—2000 гг. по республикам.

Перевод: Л. П р а в д о в а

Alois A n d r l e, Vladimír S r b

POPULATION DISTRIBUTION IN THE ČSSR 1961—2000 BY MEAN ALTITUDES OF DISTRICTS ABOVE SEA LEVEL

The population distribution of the Earth according to altitudes of human settlements above sea level is a significant geographical characteristic having also a series of weighty practical aspects (concerning the development of population density and settlements network, for both economic and social development, from the ecological viewpoint, etc.). The article may be considered a certain introduction to this subject in conditions of the ČSSR. It is aimed at an analysis of population distribution only in relation to mean above-sea-level altitudes of the individual 114 districts of the ČSSR, including the development of this population distribution in the period between the 1961 and 1980 censuses and in the period 1981—2000 (according to population projections in relation to natural change). The authors characterize some differences existing in this direction between the two parts of the Czechoslovak Federation (the Czech and Slovak Socialist Republics), which relate especially to physico-geographical differences and to a distinct historical development of economics and urbanization. In the 40-year period evaluated the population distribution according to mean above-sea-level altitudes of districts will change only slowly.

Map 1. Districts of the ČSSR according to mean above-sea-level altitudes.

Map 2. Districts of the ČSSR according to population increase (decrease) in 1961—2000.

Graph 1. Districts layout in the ČSR and SSR according to population densities in 1961, 1980 and 2000.

Table 1. Districts according to their mean above-sea-level altitudes, by size and by population densities in 1981, 1980 and 2000.

Table 2. Population according to mean above-sea-level altitudes of districts in 1961—2000 and by republics.

Table 3. Increase in population in 1961—2000 according to mean above-sea-level altitudes of districts, by decennia and by republics.

Table 4. Increase in population in 1961—1980 and 1981—2000 according to mean above-sea-level altitudes of districts and by republics.

Table 5. Population distribution and density according to mean above-sea-level altitudes of districts in 1961—2000 by republics.

Translated by A. K r a j č í r